

ANTAKYA'NIN DEPREM SONRASI KENT PLANLAMASI İÇİN BİR STRATEJİ ÖNERİSİ

İLHAN TEKELİ

I.GİRİŞ

Türkiye bir deprem ülkesi, 1939 yılında yaşanan 7,9 büyüklüğündeki Erzincan depremi sonrasında günümüze kadar, 7 büyüklüğünün üzerinde 16 deprem daha yaşadık. Bunlardan son ikisi 6 Şubat 2023'de Maraş Pazarcık ve Elbistan'da gerçekleşti. Yörenin çok sayıdaki kentinde, büyük sayıda bina yıkımları ve can kayıpları yaşandı. Türkiye şimdi yaralarını sarmaya çalışıyor. 1999 Kocaeli ve Düzce depremlerinden sonra da Türkiye deprem sorunu karşısında daha hazırlıklı olmak için deprem yönetmelikleri değiştirilmiş, bina inşaatlarında nervürlü demir ve hazır beton kullanılmaya başlanmış, inşaatların denetimi için uzmanlaşmış şirketler kurulmuştu. 1999 depreminin bir milat olduğu sanılıyordu. Maraş merkezli depremler büyük bir düş kırıklığı yarattı. Türkiye bir deprem ülkesi olmasına rağmen, bir deprem kültürü yaratamamıştı. Büyük depremleri felaketsel dönüşüme geçiremiyordu.

Türkiye bu büyük deprem sonrasında deprem konusunda yeniden kapsamlı arayışlara girdi. Bu bağlamda Adem Sözüer hocanın düzenlediği hukuk seminerinde benden istediği, depremler ardından kentsel irdelemeler konuşmasını, Antakya'da yaşananlar ve yaşanacaklar üzerinden yapacağım.

Günümüz dünyasında her ülkede kentsel yerleşmelerin nasıl planlanacağı, genellikle imar yasalarıyla belirlenmiştir. Bir kentin planı bu yasaların kabul ettiği çerçeve içinde hazırlanır. Ve o kentlerdeki yapılar bu yasalara uygun olarak inşa edildiğinde meşru olurlar. Bu planlar genellikle yirmi yıllık bir zaman için hazırlanmışlardır. Bu süre dolunca ya da kentin büyümesinin denetim dışına çıkması üzerine yenilenirler. Yenilenen planlar da var olan mevzuata göre hazırlanacaktır. Büyük bir deprem yıkımı sonrasında bir kente yapılacak planlama çalışmasını, sadece bir plan yenileme çalışması olarak görmek doğru olmaz. Yaşanan depremin büyüklüğünü ve yarattığı yıkımı göz önüne alarak farklı stratejiler izlemek gerekir.

Eğer yaşanan depremde yıkılan ve ağır hasarlı olan bina sayısı azsa, deprem sonrasında yapılacak çalışmalar, yaşanan hasarların giderilmesine yoğunlaşacaktır. Bu durumda kentin var olan planında yapılacak küçük düzeltmelerle yetinilecektir.

Ama Maraş merkezli depremlerde olduğu gibi, çok sayıda bina yıkılmış ve ağır hasarlı hale gelmiş, başka bir deyişle bir felaket yaşanmış ise ve deprem sonrasında kentteki nüfusun önemli bir kısmı kenti terk etmiş ve kentteki gündelik yaşam rutinini yitirmişse, çok yönlü bir yönetsel müdahale ve yeni bir plan yapma gereksinimi ortaya çıkmış olmaktadır. Bu durumda deprem sonrasında, **dört aşamalı bir çalışma yapmak** gerekmektedir. İlk aşamada, hemen deprem sonrasındaki günlerde kurtarma operasyonları yapılmaktadır. İkinci aşamada artık evlerinde kalamayanların ve kenti terk etmeyenlerin barınmasının ve beslenmesinin örgütlenmesi gerekmektedir. Bu aşama genellikle çadır kent aşaması olarak bilinmektedir. Üçüncü aşama da ise geçici iskan sağlanmaktadır. Bu aşamada prefabrike evler, kontainerler, vb.leriyle insanların içinde 2-3 yıl yaşayabilecekleri, belli bir alt yapısı olan, gündelik yaşam rutinlerinin yeniden kurulabileceği geçici yerleşme alanları kurulmaktadır. Dördüncü aşamada ise kalıcı iskan gerçekleştirilmektedir. Deprem sonrasındaki esas çözüm bu aşamada getirilecektir. Bu aşamanın iyi bir planlamadan, aceleye getirilmeden uygulanması gerekmektedir. Aceleye getirilerek yapılacak uygulamalardaki hatalar kalıcı olacaktır. Bu nedenle dördüncü aşamadaki çözümleri aceleye getirmemek gerekmektedir. Eğer üçüncü aşamada geçici iskan ne kadar iyi bir kalitede gerçekleştirilse, dördüncü kademe planlanmasının yapılmasında o kadar zaman kazanılmış olacaktır.

Deprem felaketi sonrasında kalıcı uygulamayı belirleyecek planlamaya sıra geldiğinde karşımıza iki seçenek çıkmaktadır. Bu seçeneklerden biri deprem riski yüksek olan eski kenti terk ederek, deprem riski olmayan bir yerde, **yeni bir kent kurmaktır**. Bu yaklaşım temelde yer bilimcilerin deprem sorununu çözümü biçiminin bir sonucuydu. Yer bilimciler çözümlenmeleriyle deprem olacak yerleri biliyorlar, ama depremin zamanını kestiremiyorlardı. Tarihi deprem kayıtlarına bakarak da zamanı konusunda sınırlı da olsa bazı yorumlar yapabiliyorlardı. Bu mantık içinde de kentin yerinin değiştirilerek, yeni kentin deprem olmayacak bir yerde kurulması seçeneği önerilmektedirler. Böyle yeni bir kent kurulması önerisinin ilginç bir yönü de, bu yeni yerde inşa edilecek konutların, kentlilere/hak sahiplerine eşit hak sahipliği üzerinden kurayla dağıtılacak olmasıdır. Bu durumda deprem sonrasında üretilen çözüm, deprem öncesinde toplumda var olan **eşitsizliğin yeniden üretilmesine** katkı yapmamış olmaktadır.

Ama büyük depremler sonrasında bile, izlenen yol genellikle bu olmamaktadır. Deprem sonrasında genellikle kentler eski yerlerinde yeniden ihya edilmektedir. Bize bunu gösteren tarihtir. Bunun değişik nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Türkiye gibi topraklarının yüzde 70'inden fazlası yüksek deprem riskine açık olan ülkelerde böyle bir yerin bulunmasının o kadar kolay olmamasıdır. Ayrıca her yerleşmenin içinde bulunduğu yerleşmeler ağında bir merkezi yer olmasıdır. Bu yerleşme bulunduğu yere uyum yaptığı için belli bir ekonomik etkinliğe sahiptir. Bu yerde yaratılacak bir değişikliğin ekonomik maliyeti bulunmaktadır. Ayrıca bir kent ne kadar çok yıkım görmüş olsa da kentin önemli bir kısmı da yıkılmamıştır. Bu nedenle kentin tümünü yenilemek pahalı bir çözümdür. Ayrıca bir kente yaşayanlar orada mülkiyet sahibidirler, o yere bağlılıkları oluşmuştur. Bu nedenle orayı değiştirmek istememektedirler.

Bu nedenle Antakya'nın yeni planlamasında da, kentin yeniden ihyası yoluna gidilecektir. Nitekim tarihte de büyük depremlerle Antakya 115 ve 526'de yıkılmış ve eski yerinde yeniden kurulmuştur.

II. ANTAKYA KENTİNİN YENİDEN İHYA EDİLMESİ İÇİN YAPILACAK PLANIN HAZIRLANMASINDA GÖZÖNÜNDE TUTULMASI GEREKENLER

Antakya kentinin ihya edilmesine yol gösterecek olan planın nasıl geliştirilebileceği konusunda önerileri sıralamadan önce, bir durum saptaması yapmak yararlı olacaktır. Bunlar;

- Kentte çok sayıdaki binanın depremde yıkılmasıyla ve çok sayıdaki ağır hasarlı binanın da, yargının ihtiyacı olan delillerin alınmasından sonra yıktırılmasından doğan enkaz temizlenmiş olacaktır.
- Kentin hali hazırda geçerli olan bir imar planı bulunmaktadır. Deprem binaların yıkılmasına neden olmuştur, ama planı iptal etmemiştir. Plan geçerliliğini sürdürmektedir.
- Yıkılan ve enkazı temizlenen alanın mülkiyeti yıkılan binadaki kat sahiplerinin hisseli mülkiyetindedir.
- Genel olarak ve Antakya kamuoyunda değişik nedenlerle de olsa, kentin eski yerinde ihya edilmesi konusunda bir oydaşma bulunmaktadır.

Böyle bir başlangıç noktasından yola çıktığımızda öncelikle ne yapılmaması gerektiğini söyleyerek başlayalım. Günümüzde kent planlamasında bir bilenin yaptığı, elitist, uzun süre geçerli kararlardan oluşan kapalı planlar yapılması anlayışı aşılmış bulunuyor. Günümüzde her an karşılaşılan fırsatları ve tehditleri değerlendiren, sürekli olarak **gelişmeye açık bulunan katılımcı planlama** anlayışı geçerlilik taşımaya başlamıştır. Deprem koşulları ve zaman baskısı kapalı plan alışkanlıklarını sürdürmek için bir gerekçe oluşturmamalıdır. Sadece devletin yapacağı kalıcı binalara yer göstermek için, kapalı kapılar ardında, alınan acil kararlarla yapılan planlar, toplumda kalıcı sorunlar yaratacaktır. Türkiye'nin yüzde

70'şinin deprem bölgesi olduğu düşünülürse, böyle davranılması halinde uzun erimde Türkiye'nin kimliksiz deprem uygulamaları mekanı haline gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını fark ederiz.

Antakya için yapılacak plan konusundaki önermeleri formüle edebilmek için öncelikle **bu planın işlevinin ne olması gerektiğine** açıklık kazandırmak gerekir. Bir kent planının gerçekleştirilmesi gereken temel işlev gelecekte kentte yapılacak binalara/kullanışlara yer göstererek onlara bir meşruiyet sağlamaktır. Ama bir kent planlamasının işlevini sadece binalara yer göstermeye indirgeyerek bina odaklı hale getirmek sakıncalıdır. Kent planını insandan koparmamak gerekir.

Kent planını deprem bağlamında ve insan odaklı olarak düşündüğümüzde, kent planının aynı zamanda deprem kültürünün gelişmesinde önemli bir rol taşıması gerektiğini söyleyebiliriz. Biliyoruz ki büyük depremler yaşayan ülkemizde Türkiye'de halk depremle birlikte yaşamayı öğrenememiş, deprem kültürünü oluşturamamıştır. Sık, sık önemli deprem felaketleriyle karşılaşmaktadır.

Bir toplumda **deprem kültürü oluşturmak** için o toplumda yaşayan insanların, o yerleşmede yaşayarak elde ettikleri gelir düzeyiyle uyumlu olan, yıkılmayan konutta yaşama yollarının açık bulunması ve bu olanaktan yararlanılmasının orada yaşayanların gündelik yaşam bilgisi/kültürü haline gelmesi gerekir. Böyle bir kültürün geliştirilebilmesinin mühendislik yanında ise sadece tek kanallı olarak yıkılmaz bir bina yapılmasının tekniğinin geliştirilmesi yeterli olmayacaktır. Değişik gelir gruplarının ödeyebilme düzeyleri içinde kalacak şekilde yıkılmaz bina yapabilme konusunda birden fazla seçeneğin mühendislik bilgisinin geliştirilmiş olması gerekmektedir. Teknik bilginin geliştirilmesi yanı sıra o toplumda bu seçenekleri hayata geçiren konut sunum biçimlerinin işler halde bulunmalıdır.

Antakya'da uygulanacak açık bir **planlamanın katılımcısı depremzede** olan bir insandır. Böyle bir yaşam deneyimi içindeki bir insan yaşamı için gerekli ihtiyaçlarının karşılanmasının zaman baskısı altında bulunmaktadır, morali bozuktur, kötümserdir. Bu ruh halindeki bir kişinin uzun erimli konuların planlamasına katılması konusunda özenli/selektif olunmalıdır. Onun geleceğin heyecanlarını taşıyabilmesinin mekanizmalarını geliştirmenin yolu aranmalıdır.

Bu bağlamda plandan beklenen bir işlev de Antakyalılara **yeni heyecanlar umutlar taşımak** oluyor. Bunun için de hazırlanan planda bölge ölçeğinde, bölgenin gelişmesine katkı yapacak önerileri ele almak ve bir bölge ya da alt bölge planı hazırlamak gereği doğmaktadır.

Bu planın hazırlanması sırasında yapılması gereken **ön araştırmalar** olacaktır. Bunları sıralamaya başlayayım.

- Kentin var olan planının tüm alanında ve yayılması muhtemel alanlarında zemine ilişkin çok **ayrıntılı bir mikro-bölgeleme çalışması** (1/5000 ya da daha alt ölçekte) yapılmalıdır. Fayların geçtiği yerleri bilmek, mikro ölçekte zeminlerin deprem sırasındaki davranışlarını kestirmek için yeterli olmaz. Mutlaka mikro-bölge çalışmalarıyla tamamlanması gerekir. Mikro-bölgeleme çalışmaları sahada, gerektiğinde sondaj yapılarak, jeoloji, Jeofizik ve jeoteknik bilimin yaklaşımlarıyla, araştırma alanını, deprem karşısındaki davranışları bakımından zemini homojen zonlara ayırmaktadırlar. Bu zonlara ayırmada, depremin yarattığı dinamik etkiler karşısında zeminlerin; doğan dalgaların **genliklerini büyütmesi**, heyelan etkisiyle yapıların ya da zemin **kütlelerinin duraysızlaşması** ve sürüklenmeye hazır hale gelmesi ile deprem dinamiği karşısında **sıvınlaşması** özellikleri bakımından bir farklılaşmaya gidilmektedir. Eğer bir zemin sıvınlaşmışsa orada deprem sonrasında bir tür kum kaynaması olmakta, zemin taşıma gücünü kaybetmekte, yapıların oturmasına, yana yatmasına ve devrilmesine neden olmaktadır. Eğer bir kentte bu tür ayrıntılı bir mikro- bölgeleme çalışması yapılmışsa, inşaat mühendisleri nerede deprem karşısında yıkılmaz bina yapılabileceğini, hangi zonların boş bırakılması gerektiğini pekin olarak belirleyebileceklerdir.

- İkinci araştırma deprem tarihine ve var olan kent planına dayanarak yapılacaktır. Geçmişteki deprem yıkımlarında esas yıkılan alanların nereleri olduğu saptanacak, son depremde yıkılan alanlarla karşılaştırılarak, kentte bina yapılmayacak alanlar saptanacak, yeni gelişme alanları için ne tür yapı yapılması gerektiği konusunda öneriler yapılacaktır.
- Üçüncü bir araştırma var olan imar planı ve deprem öncesindeki **kent yaşamı konusundaki eleştiriler ve karşı öneriler** önceki belediye başkanlarıyla görüşülerek, kentin fikir önderlerinin ve STK mensuplarının katıldığı odak grup çalışmaları yapılarak saptanacaktır.
- Antakya ve alt bölgesi için yapılacak planlama çalışması için bir **nüfus çalışması** yapılacaktır. Hatay'ın günümüzde içinde bulunduğu durum göz önünde tutulursa, bu çalışmanın salt bir nüfus kestirmesi düzeyinde kalamayacağı görülür. Deprem sonrasında kentin çok kültürlü bir toplumda yetişmiş özel nüfusunun önemli bir kısmı ili terk etmiştir. Antakyalılar **bu nüfusun kente geri döndürülmesine** çok önem vermektedirler. Antakya için değişik ölçeklerde yapılacak planlama çalışmalarında bu nüfusun geriye dönüşünün sağlanması için önemli adımlar atılacaktır.

Eğer deprem yaşanmasaydı da Hatay'ın önemli bir nüfus sorunu olacaktı. Son on yılda Türkiye **Suriye'den büyük bir mülteci nüfusu** almıştı. Bu nüfusun önemli bir bölümü de Hatay'da yerleşmişti. Bu nüfusun önümüzdeki yıllarda ne kadarının kalıcı olacağı ne kadarının ülkelerine geri döneceği konusunda, değişik siyasal partiler farklı politikalar önermektedirler. Ayrıca bu konuda dünya deneyimi de bize, bu nüfusun önemli bir kısmının kalıcılığabileceğini göstermektedir.

Bu durumda Antakya için yapılacak olan planlama çalışmalarına başlamadan önce **alternatif nüfus senaryolarını geliştirmek** ve bu senaryoları konunun sorumluları/ilgilileriyle müzakere etmek gerekecektir.

- Çalışma yapılması gereken beşinci alan Antakya'da var olan **kat nizamının** kritik bir gözle çözümlenmesi olmalıdır. Deprem geçiren kentlerde gelecek için kentin yıkıma uğramış kesimlerindeki yeni kat nizamını saptarken yüksekliklerin düşürülmesi eğilimi ağırlık kazanmaktadır. Kanımca mikro-bölgeleme çalışmalarıyla açıkça gerekçelendirilmedikçe bu yola başvurulmamalıdır. Kat nizamları korunmalıdır. Bu korumanın iki gerekçesi bulunmaktadır. Bu çok katlı binalarda kat mülkiyeti bulunduğu için kat sayısının indirilmesi bir yandan çözülmesi zor mülkiyet sorunları çıkaracaktır, ayrıca katsayısı indirilen adalarda yıkılmamış yüksek binalar kalacağı için önemli bir görsel uyumsuzluk ortaya çıkacaktır.

Zemin koşulların uygun olmayışı dolayısıyla bir parselde artık yapı yapılmayacaksa, ya da yapılacak yapının katsayısı azaltılacaksa toplumdaki bazı kişilerin kaybolan mülkiyet haklarının kompanse edilmesi gereksinmesi doğacaktır. Bunun bir yolu kamunun bu hakları satın alması/istimlak etmesi iken ikinci yolu imar mevzuatımızda bulunan **imar haklarını transfer** mekanizmasını kullanmak olacaktır.

- **Demokrasi açığı yaratmayan** katılıma açık bir planın ve kentsel yaşamın doğması için Antakya'da **kamu alanları sisteminin planlamasına** özel önem verilecektir. Kentteki kamu alanları sisteminin geliştirmesi birden fazla işlevi yerine getirecektir. Böyle bir çalışmaya başlarken öncelikle Antakya'da var olan kamu alanları kullanım biçimlerini kentin çok kültürlü olma özelliği de göz önünde tutularak değerlendirilmelidir.

Kamusal alanların planlanmasının afetler konusunda risklerin azaltılması ve afet sonrasında alınacak önlemlerin kolaylaştırılması bakımından da önemli işlevleri olacaktır. Bu bağlamda; **deprem toplama alanlarının** seçilmesi, Asi nehrinin taşkınlarında olanaklıysa taşkın akış koridorlarının oluşturulması, afetler sonrasında müdahale yapacak ekiplerin yerleştiği kampuslar afet alanlarına kolay ulaşabilecek noktalarda olacaktır. Kamusal alanlarda afete ilişkin başvuru noktaları bulunacaktır.

Tabii, **kamusal alanların** afetler konusundaki işlevleri yan işlevleridir. Kamusal alanlar, esas olarak birlikte yaşamın, bir yaşam kalitesine dönüşmesinin yolunun açılması, yaşamın katılımcılığa ve yenilikçiliğe açık hale getirilmesi, komünite duygusunun ve adanmışlığının yaratılması bakımından çok önemlidir. Bir kentte İnsanların kamusal alanda biraraya gelmeleri, iletişimde bulunmaları ve karşılıklı etkileşimleri, özneller arası yargı geliştirme potansiyelini artıracak, **birlikte iş yapabilmelerini** geliştirecektir. Tabii ki, kamusal alanı yaratan insanların kolayca girip vakit geçirebildiği bir mekanın düzenlenmiş olması değildir. Onu zenginleştiren bu alanda gerçekleştirilebilen özellikle de spontan olan aktivitelerin çeşitliğidir. Demokrat bir yerel yönetimden beklenen de, halkın bu yaratıcı aktivitelerin önünü açmasıdır.

- Antakya’da yapılacak kent planlamasının, deprem kültürü oluşmasına yardımcı olması gerektiği, bunun için de o yerleşmede farklı gelir gruplarının ödeme kabiliyetleriyle uyumlu **yıkılmaz bina yapma seçeneklerinin** bilgisinin bulunması yanı sıra, bu seçeneklerin her birinde konut arzının o yerleşmekte gerçekleşiyor olması gerekir. Kent planlamasından böyle bir işlev bekleniyorsa bu planın hazırlık döneminde **kentteki farklı konut sunum** biçimlerinin neler olduğu, bunların yıkılmaz konut arzının hangi gelir gruplarıyla sınırlı kaldığı araştırılacak. Açıkta kalan gelir gruplarına yıkılmaz konut sağlamak için yapılacaklar konusunda da öneriler geliştirilecektir.

Böyle bir çözümlenme yapılarak, tüm gelir gruplarına yıkılmaz konutta yaşama yolu açılırsa, yalnız deprem kültürünün gelişmesi için olumlu bir ortam yaratılmış olmayacak aynı zamanda, günümüz kentlerinde yaşanan kira krizlerinin doğmasından da kaçınılabilecektir.

- Son yaşanan depremler sonrasında Antakya kentinin zengin **kültürel mirasına ait tarihi binaların** önemli bir kısmı yıkılmış bulunmaktadır. Antakya’nın bu tarihi mirasının korunması için yıkılan hasar gören binaların tamir edilmesi gerektiği konusunda bir oydaşma bulunmaktadır. Bu da restorasyon ilkelerine uyularak, özenle gerçekleştirilecektir. Ama deprem sonrasında salt bir restorasyonun ötesine geçen ele alış olanaklarını da gözden kaçırmamak gerekir. Antakya kentinin Asi nehrinin doğusundaki bölümünün altında **eski kent katmanları** bulunmaktadır. Antakya kentinin depremde yıkılan yerlerinin altında bulunan kent katmanlarını değerlendirmek için arkeolojik kazılar yaparak kentin tarihsel mirasını zenginleştirmek fırsatı kaçırılmamalıdır. Ayrıca plan çalışmaları yaparken bu tarihi mirası tek tek bina olarak değerlendirmek yaklaşımı aşılıp, bu mirasın **kent içi güzergahlar** oluşturacak şekilde değerlendirilmesi ve düzenlenmesi yoluna gidilebilecektir.
- Hatay ve Antakya söz konusunda bu yörede yitirilmemesi gereken bir temel özelliğin **çokkültürlülük** olduğu, kent planlamasının bu konuda özenli davranması gerektiği üzerinde geniş bir oydaşma bulunmaktadır. Ama eğer hazırlanacak Antakya planında olduğu gibi açık bir plan yaklaşımı izlenirse bu özenin zaten gösterilecek olduğu söylenilebilir. Bir bakıma, bu

doğrudur ama yeterli değildir. Biz biliyoruz ki Türkiye'nin bir çok kentinde Hatay'da bulunan hoşgörüyü dayanan bir birlikte yaşam kültürü gelişmemiştir. Oysa Hataylılar birlikte yaşamı gerçekleştiren bir kültürel birikimi oluşturmayı başarmışlardır. Bu ziyan edilmemesi gereken değerli bir birikimdir. Bu birikimi taşıyanlar Hataylılardır. Deprem sonrasında onların önemli bir kısmı başka illere göç ettiklerinden bu birikim önemli bir kayba uğramıştır. Bu nedenle onların Hatay'daki eski yaşam yerlerine dönmeleri özel bir önem taşımaktadır. Antakya kentinin eski yerinde ihya edilmesi konusunda verilen stratejik karar bu geri dönüşü hızlandıracaktır.

Hoşgörü kültürüne böyle önem verildiği için Antakya kentinin planlaması öncesinde yapılacak araştırmalar arasında bu konuda yapılacak bir araştırma da bulunacaktır. Antakya'da **çokkültürlülük** dediğimizde bunun ne tür bir çokkültürlülük olduğunu bilmiyoruz. Osmanlı döneminde de Antakya'da bir çokkültürlülük vardı. Ama bu çok kültürlülük dini inançlardaki farklılaşma üzerinden kavramsallaşmış ve örgütlenmişti. Millet esaslı bir imparatorluk örgütlenmesi, Tanzimat sonrasında ise yerel yönetimde söz sahibi olan meclislerde bu dini cemaat üyelerinin temsiline dayanan bir çokkültürlülük vardı. Bu bir imparatorluk çok kültürlülüğüydü. Bugün Antakya'da olan çokkültürlülük çok farklı bir çokkültürlülüktür. Bir ulus devlet içinde daha farklı etnik aidiyetleri olan kişilerin bir arada yaşamasının çok kültürlülüğüdür. Türkler, Kürtler, Araplar bir arada yaşamaktadır. Bu farklılık konusunda bilgilenmenin geliştirilecek plana önemli katkılarının olabileceğini düşünüyorum.

- Antakya kenti planlamasını sadece kent düzeyinde ele almak doğru olmaz. Türkiye'de mekânsal planlama sistemi ülke düzeyinde üst ölçekli planlama/strateji sisteminden başlayarak, çevre düzeni planları, bölge planları, master planları, uygulama planları, olarak kademelendirilmiştir. Antakya için yapılacak ortak akıl grubunun çalışmasında tüm planlama kademeler için ayrı ayrı plan hazırlaması gerekmediğini düşünüyorum. Araştırma aşamasında üst kademeler için gerekli bilgiler toplandıktan sonra alttan üç kademe için planlama çalışması yapılması yeterli olacaktır. Bölge planlama düzeyinde T63 bölgesinde Antakya Alt Bölgesi için bir gelişme önerisi getirilecektir. Bu grubun hazırlayacağı Antakya kent planlamasının esas yoğunlaşacağı çalışma "**master plan**" ölçeğinde olacaktır. Ortak akıl grubu icracı bir kurum olmadığı için uygulama ölçeğinde plan hazırlamayacaktır. Bu ölçekte Antakya planına özgü bir **imar yönetmeliği** ve/veya bir **tasarım rehberi** hazırlayacaktır. Kamu alanı planlamasında ortaya çıkan özel noktalar için de kentsel tasarım projeleri hazırlanacaktır.

Türkiye'de imar planı uygulamalarını yönlendirmek için tüm Türkiye de tek bir imar yönetmeliği kullanılmaktadır. Bu da Türkiye'de kentlerde yeni gelişme alanlarını birbirinin aynı hale getirmekte ve bu alanları kimliksizleştirmektedir. Bu durumda kentlerde **kimlik sorunu** büyük ölçüde tarihi korumacılık alanına hapsedilmektedir. Kentlerde yeni inşa edilen alanlardaki da kimlik oluşturulabileceği olanağı görmezden gelinmiş olmaktadır. Antakya planı yeni alanlarıyla da kimlik oluşturabilme olanağını kullanacak, hazırlanan master plana özel bir imar yönetmeliği hazırlayacaktır. Bu konuda yasal bir engel bulunmamaktadır.

III. ANTAKYA KENTİ PLANLAMASI HATAY BÖLGE PLANLAMASI ÖLÇEĞİ İÇİNE NASIL YERLEŞTİRİLEBİLİR?

Önceki bölümlerde Antakya'nın planlamasında sadece kenti yeniden çalışır hale getirmenin yeterli olmayacağı, büyük bir felaket yaşamış, büyük kayıplara uğramış, moral bozukluğu yaşayan kötümserlik içindeki Antakya'lılara yapılacak planlama çalışmalarlarıyla heyecan ve coşku getirecek bir

şeylerin getirilmesi gerektiği üzerinde durmuştuk. Böyle bir heyecanın üretilebilmesi için bölge düzeyinde yapılan planlama çalışmalarıyla **Antakya alt bölgesinin geleceğini** değiştirmek iddiasını taşıyan projeler ya da programlar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yolla Antakya'lılara ümit ve heyecan getirilebilecektir.

Bu tür bir planlamayla neler yapılabileceği konusunda belli bir yol tanımlamak için öncelikle Hatay ilindeki yerleşmeler yapısının nasıl farklılaştığı ve bu yerleşmeler arasında nasıl bir etkileşimle/akımlarla bütünlük oluşturduğunu ortaya çıkarmak gerekecektir. Günümüzde Türkiye'nin planlama sisteminde Hatay ili, Osmaniye ve Kahraman Maraş illeriyle **T63 Doğu Akdeniz Kalkınma Bölgesi/** Ajansını oluşturmaktadır. Oysa çok uzun yıllar Hatay ili Mersin ve Adana'yla birlikte Çukurova Bölgesinin bir parçası olarak görülüyordu. DPT bölge planlarını bu bütünlük üzerinden kuruyordu. Bu çalışmada, bizi ilgilendiren Hatay ili muhtemelen her iki bölgeyle de ekonomik ilişkiler bakımından bazı bağlantılar içinde olmuştur. Ama buradaki analizimiz bakımından bu konudaki tartışmayı geliştirmek gerekemeyecektir. Tek başına Hatay ilinin mekânsal farklılaşmasının analizini yapmak yeterli olacaktır.

2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasayla Antakya Büyükşehir Belediyesi haline gelmiştir. Büyükşehir Belediyesinin sınırları il sınırlarıyla özdeşleştirilmiştir. Büyükşehir belediyesinin yetki alanı çok genişlemiştir. Ama tüm alanda bir kentsel bölge oluşmamıştır. Hatay ili sınırları içinde çok sayıda değişik büyüklükte yerleşmeler yer almaktadır. Bu yerleşmeler arası ilişkiler incelendiğinde belirli bir **alt bölgesel farklılaşma** görülmektedir. T63 2014-2023 Bölge Planı çalışmalarında Hatay ili üç alt bölgeye ayrılmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Antakya ve Defne İlçelerine ayrılmış olan Hatay Merkezi ile Samandağ, Altınözü ve Yayladağı ilçelerinden oluşmaktadır. İkincisinin merkezini İskenderun ve Payas ilçeleri oluşturmakta, buna Arsuz, Belen, Dört Yol ve Erzin ilçeleri eklenmektedir. Üçüncü alt bölge ise Kırıkhan merkezli olmak üzere Hassa, Kumlu ve Reyhanlı ilçelerinden oluşmaktadır.

Birinci alt bölgenin merkezi olma işlevini Antakya (399.045), ikinci alt bölgenin merkezi olma işlevini İskenderun (251.262), üçüncü alt bölgenin merkezi olma işlevini Kırıkhan (121.028) görmektedir. 2022 yılındaki nüfus sayıları üç alt bölge arasında bir kademelenme bulunduğunu göstermektedir. Hatay ilinin kuzeyinde bulunan İskenderun merkezli ikinci alt bölgede demir çelik üretimi, metal üretimi, doğu ve güneydoğu Anadolu'yu dünyaya açan/bağlayan önemli bir liman ve gelişmiş bir lojistik sektörü bulunmaktadır. Hatay'ın bu bölümünde modern ekonomik sektörler yoğunlaşmış bulunmasına ve kentin deniz kıyısındaki çok uygun konumuna karşın ilin birinci nüfus aglomerasyonu olamamıştır. Antakya geleneksel ticaret ve hizmetler ve küçük üreticilik faaliyetleriyle **birinci nüfus aglomerasyonu** olmayı hep sürdürebilmiştir. Bir anlamda Hatay ve Antakya olgusunun gizemi bu durum açıklandığında çözülebilecektir.

Antakya kendi mekânsal etki alanı olan Merkez, Defne, Samandağ, Altınözü ve Yayladağı'na hizmet sunmakta, Suriye'ye açılımı dolayısıyla da **alt bölge dışı bazı işlevler** yüklenmektedir. Eğer Antakya'yı sadece bu işlevler ekonomik olarak var etseydi. Onun nüfus aglomerasyonunun İskenderun'un büyüklüğünü aşması mümkün olmazdı. Antakya'yı daha büyük bir aglomerasyon olarak var eden kendi alt bölgesinin dışında yüklendiği işlevlerdir. Antakya'yı çözümlenebilmek demek bu işlevleri keşfedebilmek demektir. Bu işlevlerden biri ilin yönetim merkezinin Antakya'da bulunmasıdır. Bu işlev yalnız alt bölgeye hizmet etmemekte tüm İl'e hizmet sunmaktadır. Buna ek olarak tarihi bir kent olmasının sağladığı dışsalıklar, gastronomi kültürünün ve dış turizm olmasa da yerel turizmin getirdiği işlevler ile Hatay dışına da hizmet sunan Mustafa Kemal Üniversitesinin varlığı sayılabilir. Bunlara Antakya'nın İskenderun-Antakya- Lazkiye, Samandağ- Antakya- Halep bağlantılarının kesişme noktasında bulunmasını da eklemek gerekir.

Antakya'nın geleceğine ilişkin heyecanlı bir tasavvur geliştirebilmeye, Antakya –Defne alt bölgesinde gerçekleştirilecek projelerden başlamak gerekecektir. Bu projeler Hatay'dan ayrılanları geri çekebilme amacıyla için **yerelden kalkınmaya katkı yapacak** türdeki projeler olmalıdır. Ortak akıl grubu yerelde yaşayanların heyecanını artırmak ve yörenin ayrılan nüfusunu geriye çekmek istediği için bu projelerin yerel kalkınmadan çok yerelden kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışacaktır. Yerel kalkınma denildiğinde sadece ele alınan territory de yaratılan katma değer artırılması anlaşılmaktadır. Bu katma değer üretimini kontrol eden girişimcinin yaşadığı yer ve çalışanların nereden geldiklerine önem verilmemektedir. Ama yerelden kalkınma denildiğinde **kalkınmanın yerel dinamiklere, yerel bilgiye ve yerel aktörlere dayandırılması** vurgulanmaktadır. Burada yerel aktörlerin kalkınma sürecine dahil edilmesi bir ilke haline getirilmiş olmaktadır. Bu da ona insan merkezli bir kalkınma niteliği kazandırmaktadır. Böyle bir kalkınmanın işlerlik kazanmasında yerel yönetimler de bir yerel tüzel kişilik olarak önemli katalizörlük işlevleri yüklenecektir.

Söz konusu alt bölgede Samandağ, Antakya, Reyhanlı, Halep yolu önemli bir gelişme eksenini olabilecektir. Özellikle Samandağ Antakya arasında; bir ayağında çok yönlü **turizm geliştirme**, diğer ayağında ise bölgenin mikro iklimini değerlendiren **tarım projesi** bulunabilir. Turizm projesi Samandağ'ın deniz potansiyelini harekete geçirecek, kruvaziyer turizm olanaklarının önünü açacak, sualtı turizmini, inanç turizmini geliştirecek, bütün bu farklı turizm çeşitleri Antakya'nın gastronomi avantajlarını kullanacaktır. Bu turizm türlerine Amanos Dağlarından başlayan Anadolu Çaprazındaki biyoçeşitlilik bakımından olan zenginliği değerlendiren güzergahların eklenmesiyle yeni katkılar yapılabilir. Antakya-Defne alt bölgesinin tümünde küçük girişimcilerin kooperatifler halinde örgütlenmesini teşvik eden, alt bölgede tarımsal alt yapıyı geliştiren intensif tarım projeleri geliştirebilir. Böyle bir gelişme gerçekleştirildiğinde turizm projesiyle de kolayca bütünleştirilebilecektir. Tabii bir alt bölge planı yapmadan, bu tür önerileri bir planlama önerisi olarak görmemek gerekir. Bunları neler olabileceğine ilişkin örnekler olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

IV SON VERİRKEN

Maraş merkezli depremler sonrasında Antakya'nın planlaması gerçekleşmek için oluşan ortak akıl grubu burada ön görülen bir planlama etkinliğini bir bağımsız planlama girişimi olarak gerçekleştirebilirse Türkiye demokrasisi açısından çok büyük bir adım atılmış olacaktır. Bu halde bir STK'nın toplumun herhangi bir sorununun çözümünde rol almasının ötesine geçen bir durum söz konusudur. Bu halde bir sivil girişim yeni bir kamusal özne olma biçimi önermektedir. Temsili demokrasi mekanizmaları içinde meşruiyeti oluşmuş kamusal özneler kararlarını üretirken, böyle bir çözüm seçeneğinin iddialı konumu karşısında çok dikkatli olmak durumunda kalacaktır. Çok ilginç bir iddia formüle edilmiş bulunmaktadır. Sonuçlarını yaşayarak göreceğiz.